

РОГАЧ ІВАН АНДРІЙОВИЧ
(1913-1942)

Про Карпатську Україну з початку 90-х років написано немало. Неодноразово писали і про її захисників, «лицарів абсурду», як назвав їх Зореслав, що пішли в бій з агресором і не повернулися. Несправедливим, на нашу думку, є те, що майже обходиться мовчанням внесок Івана Рогача — одного з будівничих Карпатської України, життя якого трагічно обірвалося 1942 р. в Бабиному Яру.

Іван Рогач народився 29 травня 1913 р. у Великому Березному. Закінчив Торговельну академію у Мукачеві і теологічний факультет університету в Оломоуці.

Для багатьох очевидців і учасників подій 60-річної давності ім'я Івана Рогача було добре відоме, перш за все тому, що він був особистим секретарем Августина Волошина. Уже тільки цей факт свідчить про те, що президент Карпатської України йому цілком довіряв виконання цієї важливої місії. Івана Рогача можна було часто зустріти на мітингах і маніфестаціях, у яких брав участь Августин Волошин. До цього додамо, що Іван Рогач, будучи чудовим оратором, захоплював присутніх своєю ерудицією, вченістю, ширим патріотизмом. Житель села Синевир Василь Субота розповідав про мітинг у Воловому, на якому виступили майбутній міністр внутрішніх справ Карпатської України Юліан Ревай та Іван Рогач. «Про їхній приїзд ми дізналися заздалегідь і прийшли цілою групою до Волового. Площа була розвішена синьо-жовтими прапорами. Багатотисячний люд дружно скандував «Слава Україні», «Вже воскресла Україна», «Слава батьку Волошину». Виступив Ревай, а потім слово взяв Іван Рогач. Ми знали, що він виконував обов'язки секретаря Волошина. Будучи чудовим оратором, він завершив свій виступ словами клятви: «Клянемось, що все віддамо для захисту Карпатської України». Щось подібне мало місце у сусідній Колочаві, де виступив Іван Рогач. Ветеран Карпатської Січі, голова її місцевої команди Микола Шімоня пригадував: «Я в житті не чув такої рішучої, впевненої і патріотичної промови. Після мітинга у всіх присутніх був піднесений настрій. Ще довго після нього не вшухала мелодія нашого гімну «Ще не вмерла Україна...» [246, 247].

Івана Рогача слід відносити до закарпатських націоналістів-радикалів, які вболівали не тільки за свій край, а бажали незалежності всій Україні. У вересні 1939 р. вся прогресивна громадськість світу була прикута до масових актів переслідування українців у Галичині, де польські шовіністи, «середньовічною психозою затроєні, хворі на великоманію люди задумують стерти з лиця землі одного з найкращих і найсвідоміших народів світу». Під час зустрічі з лордом Рансіменом, який відвідав Прагу як офіційний представник Великобританії, українські політичні діячі вимагали прий-

няття радикальних мір стосовно Польщі. Іван Рогач тоді заявив: «Ми, як рівноправні городяни, хочемо мати вплив і на заграничну політику, тому домагаємося негайної інтервенції влади в Варшаві в інтересі наших поневолених і переслідованих братів за Карпатами! Увесь український загал закликаємо до будови єдиного українського залізного політичного тіла для здобуття політичної керми на Підкарпатті!» Підпис Івана Рогача знаходимо під багатьма зверненнями Української Центральної Народної Ради у справі оборони Української Галичини.

Вихований у душі християнської моралі, колишній студент-богослов Іван Рогач був одним з ініціаторів утворення «Товариства боротьби з комунізмом», яке було засноване 10 лютого 1939 р. Хоча він і не ввійшов до керівництва цієї організації, однак брав активну участь у розробці її програмних документів. «Ціллю товариства, — говорилося в статуті, — є боротьба з комунізмом і марксизмом на всіх ділянках національного життя і у всіх його формах та ліквідація наслідків большевицько-марксистського виховання». На думку Рогача та його соратників, «не може бути прийнята в члени особа, яка належала до товариства, оснований на марксистській ідеології в останніх трьох роках».

Іван Рогач багато зробив як секретар Українського Національного Об'єднання і як активний учасник «Летючої Естради», що пропагувала ідею незалежності Карпатської України серед населення, готувала ґрунт для успішного проведення перших демократичних виборів у краї. Немала заслуга Рогача у тому, що за УНО віддали свої голоси 92,4 відсотка закарпатських українців, а це свідчило про перемогу української ідеї у Карпатах.

І все-таки, Іван Рогач найбільше зробив для утворення збройних сил краю. Василь Вереш пригадував, що «дня 4-го вересня 1938 року в Ужгороді відбулися основуючі збори, на яких рішено заснувати ОНО (*Організація Народної Оборони — Авт.*) з осідком централі в Ужгороді, а відділами по цілому краю... Заступником голови було обрано Івана Рогача». 17 вересня відбулося «пересунення постів», але І.Рогач продовжував залишатись на попередній посаді. Коли в Хусті проходила чергова реорганізація, головою обрали Дмитра Климпуша, а Іван Рогач разом з Іваном Романом та Степаном Росохою ввійшли до Головної Команди Карпатської Січі. Одна з головних нарад, на якій було кінцево сформовано штаб організації, проходила в жовтні 1938 р. у Берліні. Лідер закарпатських націоналістів Юліан Химинець пригадував: «Під час мого перебування в Берліні в зустрічі з провідниками ПУНу ми обговорювали створення й справу проводу Організації Народної Оборони — Карпатська Січ. Ми пропонували такий склад команди: командир — Дмитро Климпуш, його заступник — Іван Роман, секретар — Іван Рогач, пропагандивний референт — д-р. Степан Росоха. Нашу пропозицію Карпатська Січ вповні прийняла. До вищесказаного слід додати, що крім цього штабу, який був суто полі-

тичним, був створений окремий військовий штаб, до якого входили досвідчені військові Михайло Колодзінський, Зенон Коссак, Роман Шухевич, Віктор Курманович та ряд ін.

Сьогодні багато пишеться про Карпатську Січ, про сутички між січовиками та чехами, про спробу державної змови проти уряду Волошина. Іван Сарвадій писав: «Юлій Бращайко був того переконання, що після 20-літнього співжиття з чехами заіснували реальні можливості створити свою державу. Підкарпаття могло стати державою де-юре і де-факто хоча б на деякий час. І це вже не перший раз сталося, що «ми самі» своїм безглуздим повстанням знівечили можливість закріпити існуючу готову державу. При чому часто згадували імена людей, які приготували змову, пригадую деякі: Стефан Росоха, Іван Рогач, Іван Роман...» [878, 880]. На нашу думку, мова може йти про суперечності, що існували в українському таборі між молодими радикалами-націоналістами, які вимагали кардинальних змін по відношенню до чехів, з метою прискорити проголошення самостійності, і старшим поколінням більш поміркованими і досвідченими А.Волошином, Ю.Реваєм, братами Бращайками, які намагалися за будь-яку ціну зберегти автономні права. Молоді радикали вбачали надію у сильних збройних силах, а зброї не було. Цей факт і змусив їх взяти її силою, що призвело до кровопролиття.

Степан Росоха, вже проживаючи в еміграції, пригадував: «Не раз дуже критично висловлювався на їх адресу та інших провідників... бо ж в наших «революційних» поняттях вони були «опортуністами», а тільки ми «правдивими» націоналістами. Без сумніву, що такі поняття в нас родились під впливом ОУН, до якої належали провідні одиниці закарпатської молоді». До них слід віднести і Івана Рогача, який вступив до лав ОУН ще навчаючись у Львові. Не нам, нащадкам карпатських січовиків, судити Івана Рогача та його соратників за допущені ними прорахунки. Вони свято вірили, що тільки обраний ними шлях боротьби приведе до перемоги. Іван Рогач вірив в ідею незалежності навіть тоді, коли 20 лютого 1942 р. стояв перед дулами фашистських кулеметів поблизу Києва. Розстріл українських підпільників у Бабьому Яру був розстрілом останніх надій українських патріотів-націоналістів на допомогу Німеччині... Юліан Химинець справедливо писав, що ім'я Івана Рогача є «символом великої відваги, самопожертви і героїства».

...Проходило засідання Союму Карпатської України. І раптом «...пройшла звістка, що мадяри вже зайняли Севлюш, віддалений ледве 25 кілометрів від Хусту. В той час вечером в Хусті в приватній квартирі Президента Волошина відбувається нарада. В часі наради січовики з фронту приводять мадярського парламентаря... Мадярський офіцер передає на руки президента Волошина ще раз згаданий вже мадярський ультиматум, щоб до 8-ої години передати владу мадярам... Відбувається знову коротенька нарада й западає рішення: не віддаватися добровільно мадярам, але про-

надити боротьбу далі, хоч і безвиглядну...». Ці слова належать Івану Рогачу, які він виклав у своїй статті «Під прапором незалежності», опублікованій у книзі «Карпатська Україна в боротьбі» (Відень, 1939). Ця праця була його внеском у правдиве висвітлення історії Карпатської України, яке почалося відразу після її трагедії.

Карпатська Україна стогнала під чоботом окупанта. Карпатські січовики, яким вдалося уникнути репресій угорських гортистів, емігрували за кордон, де не припиняли своєї діяльності. «У Відні, — писав Юліан Химинець, — оформив я делегацію Карпатської України, якої став головою». Делегація багато зробила, щоб створити сприятливі умови для втікачів з Карпатської України, наводила стосунки з українськими організаціями діаспори. Одним з найактивніших членів делегації був Іван Рогач.

РОСОХА СТЕПАН ІВАНОВИЧ (1908-1986)

Провідне місце серед діячів Карпатської України належить ще одному її творцеві — Степану Івановичу Рососі. Він народився у с. Драгово Марамороського комітату (сучасний Хустський район Закарпатської області) 27 травня 1908 р. в селянській родині. Початкову освіту здобув у рідному селі, після чого упродовж 1922-1930 рр. він навчався в Берегівській гімназії. Успіхи в навчанні дали змогу розраховувати на подальше студіювання. У 1930-1934 рр. С. Росоха був студентом юридичного факультету Карлового університету в Празі, а в 1934-1936 рр. навчався в Українському вільному університеті. Згодом отримав звання доктора права [661, С.187].

Ще будучи студентом, Степан Росоха відзначався громадською й політичною активністю, власною оцінкою подій, що відбувалися в світі, гостро національною позицією. Тому й не дивно, що його характер виводив С. Росоху на провідні ролі серед однолітків. Він став ініціатором створення об'єднань української молоді. У 1931-1938 рр. С. Росоха очолював редакцію студентського громадсько-політичного журналу «Пробоем». Пізніше, у 1939-1940 рр., це видання виходило як орган ОУН, а Степан Росоха з 1932 р. став головою легальної Екзекутиви ОУН в Закарпатті. До того ж, як здібний організатор молоді, він очолював «Союз підкарпатських студентів» (1933-1937 рр.) та «Союз греко-католицької молоді в Празі» (1931-1934 рр.). Упродовж 1928-1939 рр. Степан Росоха був членом крайового товариства «Просвіта», а в 1931-1943 рр. за його підтримки діяла філія «Просвіти» в Празі [661, С.187].

Степан Росоха був умілим організатором молодіжного руху закарпатських українців. Особливу активність він проявляв під час підготовки та проведення з'їздів молоді, маніфестацій тощо. У 1934 р. С. Росоха був головою Другого з'їзду української молоді Закарпаття в Мукачеві, а в